

Thanatos

ISSN 2242-6280, vol.3 1/2014

© Suomalaisen Kuolemantutkimuksen Seura Ry.

https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2012/12/pajari_lonnqvist.pdf**Vanhaa suomenruotsalaista kuolemankulttuuria****Ilona Pajari**

Jyväskylän yliopisto

Bo Lönnqvist: Dödens ansikte. Tro och sed bland herre och folk. Scriptum, Vaasa 2013. 216 sivua.

Suomalaisen kuolemankulttuurin historiaa koskeva kirjallisuus on moninaista. On yleistajuisia laajempia esityksiä, kuten myös yksityiskohtaisempia akateemisia tutkimuksia. Kuolema päättyy ehkä helpommin maisteritasoisin opinnäytteisiin kuin väitöskirjoihin tai myöhempiin tutkimuksiin; aihetta pidetään vaikeana, eikä ehkä haluta ottaa riskejä tällaisiin aiheisiin leimautumisen suhteen. Tästä syystä emeritusprofessori Bo Lönnqvistin teos suomenruotsalaisesta vanhasta kuolemankulttuurista on erityisen tervetullut.

Myös Lönnqvist mainitsee kuoleman vaikeaksi aiheeksi teoksensa esipuheessa. Hänen 1960-luvulla tekemänsä haastattelut ovat päätyneet teokseksi vasta nyt. Muuna lähdeaineistona teoksessa ovat runsas kirjallisuus ja aiemmat tutkimukset. Ottaen huomioon sujuvuuden ja kokonaisnäkemysellisyyden, joilla Lönnqvist käsittelee kuolemaa ja kuolemanrituaaleja, tätä viivettä ei voi pitää pelkästään pahana asiana. Aiheen vaikeudesta olen osin eri mieltä, mutta aivan varmasti kuoleman tutkimukselliselle käsittelylle on hyväksi, että asioita saa pohtia rauhassa ja kenties antaa elämäkokemuksenkin vaikuttaa näkemyksiin, samoin kuin kirjallisen taidon ja tutkimuksellisen osaamisen. Näin tosin lienee kaiken ihmistieteellisen tutkimuksen suhteen.

Suomen ruotsinkielisen kulttuurin ottaminen tutkimuksen kohteeksi voi monesta suomenkielisestä suomalaisesta tuntua marginaaliselta. Voidaan jopa ajatella, että suomenruotsalaisuus ei edustaisi mitään oleellista suomalaisuudessa. Käsitys on kuitenkin monella tapaa väärä, ja näin on erityisesti kuolemankulttuurin suhteen. Ensinnäkin samat lait ja uskonnolliset velvoitteet ovat koskeneet suomalaisia äidinkielestä riippumatta. Tapakulttuurin rajat eivät ole noudattaneet kielirajoja, vaan kuolemankulttuurin kysymykset ovat monisyisempiä. Lönnqvist tekeekin merkittävän kulttuuriteon esitellessään vanhaa luterilaista suomalaista hautajaisperinnettä; vastaavaa yleisesitystä en ainakaan minä tiedä aiemmin julkaistun.

Ruotsinkielisen Suomen kuolemanrituaaleissa tai hautajaisperinteissä ei olekaan ratkaisevia eroja suomenkieliseen nähden. Aste-eroja on kyllä paljonkin. Menneiden vuosisatojen säätyläisten, erityisesti aatelin hautajaiskulttuuri löytyy pääosin ruotsinkielisistä lähteistä. Suomenruotsalainen kuolemankulttuuri tuntuu yleisemminkin olleen jossain määrin ritualisoidumpaa ja yksityiskohtaisempaa. Koska Lönnqvist ei rajoitu vain ”kansan” kuvauksiin, vaan käyttää lähteinään myös säätyläiselämän kuvauksia, saamme huomattavasti monipuolisemman käsityksen siitä, miten Suomessa ihmisen kuolemaan entisaikaan suhtauduttiin, millaisia yhteisöjä se koski ja millaisia kulutustarpeita se synnytti. Entisaikain kuolemankulttuurista syntyy usein se mielikuva, että kaikki tarvittavat esineet ja ruokalajit valmistettiin kokonaan

kotona. Seuduilla, joilta oli vaikea lähteä alle viikon varoitusajalla ostosmatkalle, näin varmasti olikin. Eteläisemmässä Suomessa ja kaupunkien läheisyydessä – ja luonnollisesti itse kaupungeissa – turvauduttiin kuitenkin jo satoja vuosia sitten eri alojen ammattilaisiin, oli kyse sitten ruumisarkun, hautajaisherkkujen tai suruasujen hankinnasta. Näin oli erityisesti selkeämmin rahatalouden piirissä elävien, eli ylempien säätyjen kohdalla.

Monet tavat ja tottumukset eivät olleet ainoastaan suomalaisia, vaan säätyläistö otti mallia muualta maailmasta; ylimpien kerrosten kohdalla suhteet olivat monesti henkilökohtaisia. Kaikkien yhteiskunnan ryhmien kohdalla voidaan havaita liukumaa varsinkin ruotsalaisiin hautajaisperinteisiin nähden. Monet samat tai samankaltaiset tavat ovat kuuluneet hautajaisperinteisiin eri Pohjoismaissa, mutta niiden yksityiskohtaisuus on vaihdellut. Esimerkiksi surutalon koristaminen havuilla tunnetaan niin Ruotsissa kuin kaikkialla Suomessakin. Kuitenkin koristeluun paneuduttiin Ruotsissa huomattavasti enemmän kuin Suomessa: tästä kertoo Louise Hagbergin teos *När döden gästar* (1937). Hagbergin mukaan havuista saatettiin sommitella monimutkaisia kuvioita pihalle ja myös kirkkomaalle johtavalle tielle. Lönnqvistin käyttämä ruotsinkielinen suomalainen muistutieto kertoo sekin havuristien tms. muotoilemisesta pihamaalle, mutta isompien kuvioiden tekemisestä se ei ilmeisesti kerro.

Mistä nämä sinänsä pienet erot kertovat? Lönnqvist ei tee kovin tarkkoja vertailuja eri alueiden kesken. Jossain määrin syntyy sellainenkin vaikutelma, että varsinkin Ruotsin vallan ajalla voidaan Pohjanlahden kummankin puolen kuolemankulttuuria käsitellä yhtenä kokonaisuutena. Alussa mainitsemistani syistä ajatus ei ole mahdoton, mutta nyansoidumpi näkökulma olisi kiinnostava.

Samoin sääty- ja luokkaerot olisi voinut tuoda esille vielä voimakkaammin ja analyttisemmin. Se, että yläluokan kuolemankulttuuria ylipäänsä käsitellään yhdessä muun kuolemankulttuurin kanssa, on tietenkin ansio itsessään. Eiväthän alempien säätyjen edustajat ja rahvas olleet suinkaan tietämättömiä siitä, miten kartanoiden väki haudattiin. Vaikka vastaavia tapoja ei voitu eikä ollut varaakaan noudattaa täydelleen, ne loivat kuitenkin mielikuvaa mahdollisista kuolemanrituaaleista. Ja koska parempi väki saattoi hankkia esimerkiksi paremman hautapaikan – vielä 1700-luvulla sisältä kirkosta – ei sen tapakulttuuria sopinut kovin väheksyä läisyysasioihinkaan nähden. Vaikuttihan siltä, että eliitin tapoja noudattamalla saattaisi päästä taivaaseenkin vikkelämmin.

Näistä varauksista huolimatta *Dödens ansikte* on kuolemankulttuurista kiinnostuneelle lukijalle fantastinen kirja. Sen runsas ja kiinnostava kuvamateriaali jopa haittaa lukemista, koska kuvia unohtuu helposti katselemaan ja pohtimaan; samoin pitkät ”tietolaatikot” sisältävät kiehtovia tarinoita entisajan kuolemanrituaaleista. Varsinainen teksti on hyvin kirjoitettua ja hienovireistä. Joskus kuolemaa käsitteleviä kirjoja syytetään synkiksi, mutta tämän(kin) teoksen painopiste on eläviä varten suoritetuissa rituaaleissa, jotka sisältävät paljon kaunista ja myös suoraviivaisen käytännöllistä. Parhaimmillaan tekstin lukeminen lähenee hyvää kaunokirjallisuutta, oli kyse sitten kartanon neitien tai kalastajaperheiden hautajaiskuvauksista. Viehättävänä lisänä teoksen loppupuolella kuvataan tutkimushaastatteluita ja haastateltavia.

Lönnqvist käsittelee aineistojaan taitavasti, peilaten erilaisten seutujen ja perheiden tapoja kohdata kuolema. Teoksen ote on nimenomaan kertova; teoreettiset pohdinnat voisivat olla huomattavasti yhtenäisempiä ja keskustella uudemman kuolemantutkimuksen kanssa. Milloin laajempia kuoleman kysymyksiä käsitellään, ne taustoittavat asioita hyvin yleisellä tasolla. Suomalainen kuolemankulttuuri sietää kuitenkin vielä runsaasti yksityiskohtaista tutkimistakin. Tähän *Dödens ansikte* antaa hyviä ideoita, aineistovihjeitä ja parhaimmillaan myös tutkimuksellisia ajatuksia.

Kirjoittaja:

Ilona Pajari, VTT, on sosiaalhistorian tutkija, joka on lähestynyt suomalaisen kuoleman historiaa sekä sodan että rauhan ajan näkökulmista käsin. Hänen tämänhetkinen tutkimusprojektinsa käsittelee hautajaisten historiaa 1800-luvulta nykypäivään. Yhteydenotot: ilona.pajari@jyu.fi